

CONSIDERAȚII PRIVIND PĂSTRAREA PE PIAȚA INTERNĂ DIN BASARABIA, ÎN PRIMELE DECENII DUPĂ ANEXARE, A MONEDELOR TURCEȘTI ȘI AUSTRIECE

Valentin TOMULEȚ

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (în 1812), țarismul nu include provincia nou-anexată în sistemul economic și politic imperial, în sistemul pieței interne ruse, dar o separă de acestea, până în 1831, prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru. În tot acest timp în provincie au circulat mai multe feluri de monede, în special cele care au circulat până la anexare în Principatul Moldovei – turcești, austriece și olandeze. Însă, cea mai mare răspândire au avut monedele de aur și de argint turcești cu valoare diferită, numite *mahmudea*, *jumătate de mahmudea*, *o pătrime din mahmudea*, *rubia*, *rubeicicul*, *beșlicul*, *stambolul*, *funducul*, *misârul* etc., fapt ce are diverse explicații, generate atât de factori interni, cât și de factori externi.

În comunicarea de față, având la bază izvoarele de arhivă inedite, depistate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova (ANRM)

și ale Arhivei Istorice de Stat a Rusiei (AISR) (Sankt Petersburg), precum și cele publicate, vom analiza cauzele care au permis circulația monetară în Basarabia în perioada 1812-1828, de la anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus și până la adoptarea Regulamentului din 29 februarie 1828, când a fost lichidată autonomia limitată și provizorie acordată provinciei, teritoriul fiind inclus în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, iar moneda rusească – introdusă ca mijloc de circulație bănească pe întreaga Basarabie.

Administrația imperială rusă nu a putut scoate imediat din circulație de pe piața internă din Basarabia monedele străine și să le înlocuiască cu asignatul rusesc din mai multe considerente.

Introducerea în Basarabia a unui sistem monetar nou a depins, în mare măsură, de ritmurile de încadrare a teritoriului nou-anexat în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, proces care a derulat anevoios, necesitând timp și eforturi atât din partea administrației imperiale ruse, cât și a celei regionale din Basarabia. Dificultatea integrării teritoriului nou-anexat în sistemul pieței interne ruse era determinată de faptul că până la începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea Basarabia a fost separată de guberniile interne ruse prin cordonul vamal de la Nistru, iar legăturile comerciale ale negustorilor basarabeni cu guberniile ucrainene și ruse s-au stabilit cu anumite greutăți, din simplul considerent că negustorii din guberniile ruse erau stratificați în ghilde comerciale, iar cei din Basarabia nu.

Nu mai puțin important a fost și faptul că pentru o anumită perioadă de timp, până în 1828, Basarabia a deținut statutul de autonomie limitată în componența Imperiului Rus. Alături de păstrarea unor particularități în sistemul economic, politic și administrativ, statutul de autonomie presupunea, sau cel puțin admitea, păstrarea unor particularități specifice în sistemul financiar, inclusiv în circuitul monetar.

După anexarea Basarabiei la Rusia țarismul, din considerente fiscale, interesat în a înviora viața economică, susține și încurajează statornicirea în provincia nou-anexată a negustorilor străini. Activitatea negustorilor străini pe piața din Basarabia era reglementată atât de „obiceiul moldovenesc”, ce permitea încadrarea în comerț a tuturor stărilor sociale, inclusiv a străinilor cu o plată a taxei ce nu depășea 15 lei anual, cât și de legislația comercială rusă. În baza legii de la 1 ianuarie 1807 negustorii străini care se ocupau cu comerțul în Imperiul Rus erau scutiți în primele 6 luni de plata impozitelor, după care în următoarele 6 luni urmau să se înscrie în categoria oaspeților sau să părăsească hotarele Rusiei. Beneficiind de diverse înlesniri și privilegii, numărul negustorilor străini a sporit considerabil atingând doar în Chișinău, în anii 1819-1821, cifra de 207 persoane, inclusiv: 136 cetățeni austrieci, 68 cetățeni turci (în fond, cetățeni moldoveni de peste Prut), 2

cetățeni prusaci și 1 cetățean francez. Preponderența negustorilor străini în comerțul permanent al Basarabiei este determinată nu doar de tradițiile și privilegiile existente, dar și de caracterul comerțului. Negustorii străini se ocupau cu comerțul în Basarabia în principal în lunile de primăvară și vară, când surplusul de furaj crea condiții favorabile pentru cumpărarea la piețe și târguri a vitelor, acestea urmând a fi trecute peste hotare. Majoritatea negustorilor din guberniile ruse și cele ucrainene veneau în Basarabia în lunile de toamnă, când se încheiau iarmaroacele din Ucraina (cele din Harkov), iar țăranii și moșierii basarabeni terminau recoltatul grânelor și aduceau la iarmaroace produsele din gospodăria lor. Respectiv, în mâinile acestor negustori, dar și ale populației – moșierilor, orășenilor și chiar ale unor țărani orientați la cerințele pieței, erau concentrate sume impunătoare de bani, în special monede de aur și de argint turcești, olandeze și austriece. A scoate din circulație aceste monede într-o perioadă scurtă de timp nu era un lucru ușor. Dar și țarismul nu era cointeresat, la început, în subminarea pozițiilor și înlăturarea de pe piața basarabeană a negustorilor străini, fapt confirmat prin atragerea lor pe piața din Basarabia și prin acordarea diverselor privilegii. Cu aceste monede contribuabilii achitau impozitele față de stat, se efectuau tranzacțiile comerciale.

În plus, trebuie să ținem cont și de faptul că, la început, comerțul în Basarabia se desfășura în baza Regulamentului comercial din 19 decembrie 1810, care interzicea scoaterea din țară a monedelor de aur și de argint. Iar monedele turcești, austriece și olandeze erau monede de aur și de argint. După ce general-maiorul I.M. Hartingh preia, în mai 1813, funcția de guvernator civil (confirmat în această funcție la 17 iunie), acesta, pentru a lua cunoștință de legile în baza cărora urma să se efectueze comerțul exterior, se adresează la 6 ianuarie 1814 șefului districtului vamal Dubăsari Iușnevski, cerându-i explicațiile de rigoare. În răspunsul din 16 ianuarie acesta scria că exportul din Rusia se efectuează în baza Regulamentului comercial din 19 decembrie 1810, care permitea exportul tuturor mărfurilor, în afară de cai, monede de aur, argint și de aramă, inclusiv a aramei în lingouri și deșeuri, despre care fapt guvernul regional al Basarabiei a fost informat încă la 17 octombrie 1813. Prin urmare, administrația imperială și cea regională urmau să țină cont și de prevederile acestui Regulament.

De menționat și faptul că pentru integrarea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului țarismul a întreprins măsuri concrete în vederea studierii resurselor economice și umane ale Basarabiei, trimițând funcționari și dând dispoziții administrației militare și celei civile de a studia frontiera de apus – la Prut și Dunăre – în vederea instituirii unui cordon sanitaro-vamal și creării instituțiilor vamale și de carantină ce ar apăra teritoriul nou-anexat nu doar de pătrunderea molimei intenționând astfel

să asigure o administrare economică eficientă și o includere cât mai rapidă și sigură a regiunii în sistemul pieței interne ruse. Acești funcționari aveau obligația de a studia pe teren specificul administrării teritoriului, instituțiile sociale, fiscale, administrative etc. În același rând, ei urmau să ia cunoștință nu doar de specificul dezvoltării economice, de condițiile în care poate fi desfășurat comerțul, de cererea și oferta pe piața internă rusă și pe cea basarabeană, dar și să analizeze particularitățile comerțului, formate în baza principiilor deja stabilite în comerțul Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, particularități păstrate de țarism pentru o anumită perioadă și în Basarabia, atât din considerente de ordin economic, cât și politic. Totodată, pentru a putea fi operate schimbări reușind din noile condiții, erau analizate modificările ce au intervenit în cadrul diferitelor categorii sociale, modalitatea de impozitare a populației moștenită de la Principatul Moldova, specificul circulației monetare etc. Prin urmare, numai după o analiză minuțioasă a situației economice, inclusiv financiare, fiscale și monetare, din provincie țarismul putea anula sistemul monetar vechi, înlocuindu-l cu asiguratul rusesc.

În analiza acestei probleme, urmează să ținem cont și de faptul că înlăturarea de pe piața basarabeană a monedelor străine era dificilă și din considerentul că se tergiversa instituirea cordonului sanitaro-vamal la noua frontieră, la Prut și Dunăre, care urma să supravegheze și să reglementeze tranzacțiile comerciale ale negustorilor basarabeni cu partenerii externi, iar de aici – și circulația monetară. Fără existența unui cordon sanitaro-vamal eficient la frontiera de apus a Basarabiei, la Prut și Dunăre, înlăturarea de pe piața internă regională a monedelor străine ar fi fost dificilă din cauza pătrunderii lor pe cale de contrabandă. Cordonul a fost instituit abia în 1817, respectiv din acest an puteau fi întreprinse măsuri concrete și eficiente în vederea soluționării acestei întrebări.

Un argument forte care a impus administrația imperială să păstreze o anumită perioadă de timp în circulație monedele moldovenești, turcești, olandeze și austriece a fost și faptul că atât populația, cât și cercurile comercial-industriale din Basarabia erau obișnuite cu aceste monede. În mâinile lor se aflau sume impunătoare de bani. Tot aceste monede erau folosite ca mijloc de circulație, achitarea impozitelor și ca mijloc de tezurizare.

În studierea acestei întrebări, urmează să ținem cont și de faptul că aflulul monedei rusești în Basarabia era slab. În plus, încă din perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812, cursul de schimb al rublei rusești a fost modificat de administrația rusă. Pentru a stopa comerțul de contrabandă din Principate și pentru a majora veniturile vistieriei cu scopul de a satisface necesitățile mereu crescânde circumstanțiate de cerințele de război, A.Prozorovski, comandantul suprem al armatei ruse (octombrie 1807 – august 1809) din

Principate, a emis la 18 iunie 1808 un ordin, prin care cursul rublei rusești a fost majorat de la 2 lei și 25 parale la 3 lei (sau 120 de parale), iar cursul cervoneților de aur – de la 8 lei 30 parale la 10 lei. Unii autori consideră că stabilirea acestui curs arbitrar de către administrația rusă din Principate a fost o consecință directă a faptului că „...unii locuitori topeau monedele rusești de argint și făceau din ele diferite obiecte; în plus, le exportau în cantități mari în Austria și Turcia, cauzând prejudicii serioase Rusiei”. Deci, prin această măsură administrația imperială căuta nu doar să lichideze deficitul bugetar chemat de necesitățile de război, dar și să întărească poziția rublei pe piața moldovenească. După anexarea Basarabiei la Rusia, populația urma să fie familiarizată cu această monedă. Numai după o stabilizare puternică a rublei rusești pe piața internă a Basarabiei administrația imperială putea începe înlăturarea din circuit a monedelor străine. Dar și în aceste condiții țarismul trebuia să țină cont de particularitățile locale, de anumite premise de ordin economic și politic, de ritmurile de încadrare a Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus etc.

Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus a provocat griji și anumite temeri din partea proprietarilor funciari, concesionarilor, negustorilor și a altor persoane care avea tangențe directe cu sistemul monetar stabilit în provincie, înțelegând că administrația imperială va încerca să scoată din circulație monedele străine. La 4 septembrie 1813, arendașii de proprietăți funciare din ținutul Hotin, îngrijorați de cursul de schimb al diferitelor monede, invocând că în ținut circulă cervoneți turcești de valoare mică cu echivalentul de 2 lei 90 aspri și alte monede de argint turcești, la un curs de 5 lei, întrebau Pârcălăbia de Hotin „...la ce preț să primească acești cervoneți, pentru a nu suferi pierderi”. Administrația imperială a fost nevoită să țină cont și de interesele acestei categorii sociale.

Începând cu 1 ianuarie 1828, în baza dispoziției guvernatorului general interimar al Novorosiei și Basarabiei contelui F.P. Palen, de pe piața din Basarabia au fost scoase *paralele*. Dispoziția prevedea că începând cu această dată „...nimeni nu avea dreptul să schimbe, să cumpere sau să vândă această monedă”. În schimbul acestei monede vistierile ținutale urmau să primească un număr suficient de monede de aramă rusești, care puteau fi schimbate în asignare, monede de argint rusești și beșlici bătuți în trecut turcești.

La 18 ianuarie 1828 la ședința consultativă a Consiliului Suprem al Basarabiei este discutată adresa Direcției economico-financiare a Guvernului Regional din 10 ianuarie 1828 privind raportul administrației financiare a ținutului Ismail din 28 decembrie 1827 în legătură cu apropierea termenului de scoatere din circulație a monedelor turcești – *parale* și soluționarea deficitului în monede de aramă rusești în ținut din cauza insuficiența lor în trezoreria administrației financiare din Ismail. Pentru soluționarea

problemelor legate de schimbul monetar, ținutul avea nevoie de cca 15 mii de ruble în monede de aramă rusești. Administrația Financiară a Basarabiei a ținut cont și de propunere din 18 martie 1827 a contelui F.P. Palen privind asigurarea trezoreriilor ținutale cu monede de aramă rusești de trezoreria regională. În baza dispoziției din 31 decembrie 1827, trezoreria din Ismail urma să fie asigurată cu monede de aramă rusești de trezoreria regională. Pentru a le asigura locuitorilor posibilități de a procura moneda de aramă, trezoreria Orhei a primit dispoziția de a pune la dispoziția trezoreriei din Ismail 10 mii de monede de armă rusești.

Analiza izvoarelor de arhivă inedite și celor publicate ne permit să concluzionăm că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, țarismul s-a implicat în repetate rânduri în circulația monetară în Basarabia, căutând să stabilească un curs de schimb stabil, care reieșea din politica financiară promovată de administrația rusă, încercând să micșoreze cursul de schimb a monedelor turcești, austriece, olandeze și moldovenești, în favoarea rublei rusești. Pentru a scoate din circulație de pe piața din Basarabia diversitatea de monede străine, în special turcești, administrația imperială a folosit diferite pretexte, punând în aplicare asiguratul rusec. Prin această măsură administrația imperială urmărea scopul de a proteja vistieria imperială și piața internă rusă, de a apăra interesele burgheziei comercial-industriale ruse și de a crea condiții mai favorabile de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Dar și în asemenea împrejurări, autoritățile imperiale au fost nevoite să țină cont de particularitățile locale din sistemul administrativ al regiunii, specificul comerțului și circulației monetare moștenite din Principatul Moldovei, interesele cercurilor comercial-industriale și ale populației, în mâinile cărora arau concentrate sume mari de bani. Doar după adoptarea Regulamentului din 29 februarie 1828, când autonomia limitată și provizorie acordată regiunii a fost lichidata, iar provincia inclusă în sistemul economic și politic imperial, când moneda rusească a fost introdusă în mod oficial ca mijloc de circulație bănească pe întreaga Basarabia, monedele turcești au fost înlăturate treptat din circulație de pe piața locală din provincie. Dar în pofida acestui fapt, unele din monedele turcești au circulat în Basarabia până în anii '50 ai secolului al XIX-lea.

Bibliografie:

AISR, F. 560, inv. 4, d. 101, f. 8.

AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 12-12 verso.

ANRM, F. 2, inv. 2, d. 51, f. 1, 7; d. 61, f. 52-58 verso.

ANRM, F. 17, inv.1, d. 5, f. 85-97 verso.

ANRM, F. 75, inv. 1, d. 426, f. 41-42.

Poștarencu D., *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, Chișinău, 2006, p. 105-106.

Tomuleț V., *Circulația monetară în Basarabia în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus*. În: *Conspecte numismatice (I)*, Chișinău, 2011, p. 24-31.

Tomuleț V., *Circulația monetară în Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus*. În: *Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice*. Anul V, Nr. 10 (50), Chișinău, 2011, p. 142-153.

Tomuleț V., *Înlăturarea de pe piața internă din Basarabia a monedelor turcești și austriece și înlocuirea lor cu asiglatul rusesc*. În: *Conspecte numismatice (II)*, Chișinău, 2012, p. 37-43.

Юбилейный сборник города Кишинева 1812-1912 гг., ч. I, Кишинев, 1912, с. 84-85.